

KÖNYVISMERTETÉSEK

Historisches Jahrbuch der Stadt Linz. 1957

(Linz 1957. Herausgegeben von der Stadt Linz)

Felső-Ausztria fővárosa, Linz már hosszú évek óta foglalkozik várostörténete megírásának előkészítésével. Nagyarányú kutatómunka folyik, amelynek szép eredménye a már száz kötetet kitevő „Linzer Regesten” c. sorozat. Az eddig megjelent kötetek körülbelül 70 000 regesztát tartalmaznak. Előkészületben van további 50 kötet anyaga. Joggal büszkélkedhetik a város vezetősége: „Mit dieser Sammlung hat die Stadt Linz wohl als heute einzige Stadt der Welt die meisten *gedruckten Hinweise* auf ihrer Vergangenheit zur Verfügung.” (1956. évi Jahrbuch, LXXXII. 1.) A regesztakötetek úgy látszik a levéltári proveniencia elvét alkalmazzák: egy-egy kötet egy-egy levéltár Linzre vonatkozó adatait tartalmazza. (Uo. LI—LIII. 1.) Ennek, a mi Budapest Története kutatásainkhoz hasonlítható munkálatnak során elkészült tanulmányokat tartalmazza a Historisches Jahrbuch-ok évente megjelenő kötete, amely így a mi „Tanulmányok Budapest múltjából” sorozatunknak felel meg.

Az előbbi, 1956. évi kötet a tanulmányokon kívül a város kultúrigazgatásügyi hivatalának évi jelentését, a Kulturchronik-ot is tartalmazta. (Uo. VII—LXXXIV. 1.), ezt azonban 1957-től kezdve külön adják ki, sokszorosított kiadásban. Így ezentúl a kötetek beosztása az előttünk fekvő 1957. évi kötet mintájára fog készülni. Ez a kötet szép kiállításban, jó papíron 414 oldalt tartalmaz. Dr. Ernst Koref polgármester előszava után három részre oszlik az évkönyv: tanulmányok, kisebb közlemények és miszcelléák. Ebben az utóbbi részben könyv- és levéltárismerttetéseket, továbbá a városi levéltárban folyó munkálatok leírását, végül készülő tudományos munkákról szóló előzetes jelentéseket találunk. A kötet tartalma, habár nem magyar városra vonatkozik, mégis tanulságos a magyar városkutató számára, nemcsak módszertani, hanem tartalmi szempontból is, hiszen a város szintén a Habsburg-monarchiához tartozott, és így történetének ismerete összehasonlítási lehetőséget nyújt a Lajtán inneni és a Lajtán túli városok helyzetére.

Az évkönyv, akár csak a Tanulmányok, szigorú időrendi sorozatban közli a cikkeket. Az első tanulmány: *Helmut Feigl*, Der niederösterreichische Weingartenbesitz der Linzer Bürger im 13. und 14. Jahrhundert. (8—29. 1.) A cikk rámutat, hogy Alsó-Ausztria szőlőinek

milyen nagy jelentősége volt a középkori Ausztria gazdasági életében. A fenti századokból összegyűjti azokat az adatokat, amelyek linzi polgárok szőlőbirtokaira vonatkoznak. Az illető polgárok életviszonyainak vizsgálatánál kiderül, hogy csupa gazdag, a város vezetésében is részt vevő személyről van szó, akiknek szüleiken kívül egyéb ingatlanaik is vannak. Mint írja, ezek kisebb földbirtokosoknak tekinthetők. Mivel a linzi távolsági borkereskedelemre nincs adat, úgy látszik, hogy az elég tekintélyes bormennyiséget csak városukban mérték ki. A szőlőket Burgrecht címén örökbérletként birtokolják. A tanulmány igen érdekes számunkra is, mert a magyarországi városok patrícusaira vonatkozólag ebben a korszakban hasonló adataink vannak. Mégis, a cikk nem egészen kielégítő, aminek oka valószínűleg az, hogy a szerző levéltári adatokat nem használt fel. Pl. a linzi polgárok távolsági borkereskedelmét tagadja, mert arra nem talál adatokat a kiadott forrásokban, és ennek indoklására felhossa Passau 1390. évi (!) árumegállító-jogát, noha maga is elismeri, hogy a XV. században volt a linzieknek valami szerepük a távolsági borkereskedelemben. Hasonló ellentmondásokat még többet is lehetne felhozni.

Hermann Schardinger, Studie zur Geschichte des Linzer Gymnasiums aus der Zeit der Landschaftsschule (31—68. l.) a felső-ausztriai evangélikus rendek által 1542-ben alapított és fenntartott, ma is létező intézet első két évszázadára vonatkozóan hoz adatokat. A szerző szándékosan az iskola történetének árnyoldalaival foglalkozik, mivel ezek még kevésbé ismertek. Erősen pedagógiai szempontból megírt tanulmány (az egyes részek élén pedagógiai munkákból vett mottók állnak) így habár sok érdekes adatot közöl, az olvasóban mégis hiányérzetet kelt. Különösen a gimnáziumnak a város és a tartomány kulturális életében játszott szerepét hiába keressük a tanulmányban, továbbá a tanulók társadalmi helyzetét. Az előbbi annál sajnálatosabb, mert Kepler is tanított itt hosszabb ideig.

Josef Fröhler, Überlieferte Linzer Jesuitendramen (69—129. l.). A linzi jezsuita gimnáziumban a XVII—XVIII. században játszott iskoladramák tartalmának felsorolása. Érdekes lenne összehasonlítani a magyarországi iskoladramákkal.

Georg Grill, Das Landgericht Linz 1646—1821. (131—163. l.) Címétől eltérőleg a város történetének kezdetétől tárgyalja Linz bíráskodási önkormányzatának kifejlődését. 1646-ban kapja meg a Landgerichtet, azaz a bíráskodási jogkört néhány szomszédos falu felett, cserében a Starhemberg gróftól. 1821-ig marad birtokában, addig határa időnként változik. A szerző közli a határjárások szövegét, és két egykori térképnek — sajnos — elég gyengén sikerült fotokópiáját. Hasznos lett volna mellékelni a tanulmányhoz egy olyan térképet, amelyen a város bírói hatáskörének kiterjedését a különböző időkben egymás mellett feltüntették volna.

Harry Kühnel cikke: Das Fürstenbergische Dreifaltigkeitsbenefizium in der Linzer Vorstadt (165—196. l.) az egyik Fürstenberg grófnő

által a XVIII. század elején létesített kápolna és az ahhoz járó javadalom történetét írja meg.

Az évkönyv legjelentősebb tanulmánya *Hertha Awecker, Die Bevölkerung der Stadt Linz im Jahre 1750.* (196—240. l.) A szerzőnek az évnek a cikk függelékében közölt adólajstroma alapján történeti statisztikai földolgozást nyújt a városról. Nincs terünk a cikk eredményeinek részletes ismertetésére. Megismerjük a város lakosságának foglalkozás és vagyon szerinti megoszlását, az egyes foglalkozási ágak jövedelmezőségét, a polgárjoggal bíró és nem bíró lakosság számarányát. Minden adatát részletezi a belvárosi kerületek és a külvárosok szerint is. Érdekes pl., hogy kereskedő csak polgár volt, és mind a belvárosban lakott, míg a mészárosok között egy polgár sincs, és mind külvárosi. Az sem érdektelen, hogy nincs olyan lakos a városban, akinek családja háromnál több generáció óta élne a városban. A tanulmánnyal szemben legfeljebb a következő kifogásokat emelhetjük. A statisztikai összeállítás időpontjának megválasztása: kevéssel a városnak a bajor megszállás alól történt felszabadítása után, épp a háborús év miatt még nem nyújthat megnyugtató képet Linz XVIII. századi történetére. Az egyébként alapos, nagy gonddal készült tanulmány értékét emelte volna, ha összehasonlítási adatokat közölt volna mind a korábbi, mind a későbbi korszakra vonatkozóan. Részletkérdésként még azt említjük meg, hogy az összlakosság számának meghatározásánál házanként öt lakos alapulvételét jobban meg kellett volna indokolni.

Otto Jungmair, Adalbert Stifter und die Schulreform in Oberösterreich nach 1848 (241—319. l.) címétől eltérően csak nagyon keveset ír az iskolareformról, de annál többet Stifter életéről. Ez utóbbi 1849 után Felső-Ausztria tanfelügyelője lett, és az is maradt az 1865-ben, hosszas betegsége miatt történt nyugdíjazásáig. Igen érdekesen írja le, hogy az ötvenes évek elején az osztrák oktatásügy még erősen polgári liberális szellemű volt, és csak az 1855-ben kötött konkordátum után alakult át reakciós szelleművé. Stifter itt mint a reakció által elnyomott, liberális szellemű nagy pedagógus van ismertetve. Kétségtelenül van valami alapja a szerző állításának, cikkéből úgy tűnik mégis, hogy ez a kép kissé idealizált. Stifter a konkordátum után még tíz évig működött, a szerző maga idézi iskolalátogatási jelentéseit, amelyekben szinte kizárólag az imádság-tanulás, szentképek stb. tárgyában ír, tehát kifelé teljes egészében átvette a hivatalos irányzatot. Az is Stifter életének idealizálását szolgálja, hogy mikor leközi azokat a bíráló megjegyzéseket, amelyekkel a minisztériumi referens ellátja Stifter jelentéseit, nem ismerteti magát a jelentést, és így nem tudjuk lemérni, igazságos volt-e a kritika, vagy sem. A tanulmány egyébként az egyetlen a kötetben, amelynek budapesti vonatkozása van. Stifter szoros kapcsolatban állott Heckenast pesti kiadóval, akivel váltott levelezéséből több részletet közöl. Heckenast adta ki Stifternek egy — később iskolai forgalomba mégsem került — német olvasókönyvét is.

Edward Schiller cikke: Die Rosenberg (321—340. l.) nem illik tudományos munkába. A szóban forgó épületet, amely középkori várat utánoz, a szerző építtette Linzben a század elején. Miután elmondja rövid építéstörténetét, előadja, hogy ő tizenkét évi birtoklás után eladni kényszerült, majd mint valami múlt századbéli romantikus ponyva, megírja, hogy minden újabb birtokosát azóta szerencsétlenség érte. Kár volt a szerkesztőségnek a színvonalas kötetben ezt a cikket lehozni!

A kisebb közlemények rovat cikkei között találunk publikációt egy római feliratos kőről (*Artur Betz* tollából, 341—44. l.), egy XIII. századi linzi vámjegyzék ismertetését és közlését (*Fritz Eheim* adta ki, 350—61. l.) és néhány egyéb kisebb jelentőségű adatot. A *Miszellanea* rovatról ismertetésünk elején szóltunk.

Végeredményben megállapíthatjuk, hogy Linz város történeti évkönyve, habár erősen vegyes értékű tanulmányokat tartalmaz, mégis hozzájárul a várostörténeti kutatások elősegítéséhez.

Kubinyi András

Isztorija Moszkvi, Tom II. Period feodalizma XVIII. v. (Moszkva története, II. kötet. A feudalizmus korszaka, XVII. század,) Moszkva 1953, 744 l. **Tom III. Period razlozsenija kreposztnovosztroja (III. kötet. A jobbági rend felbomlásának korszaka)** Izdatyelsztvo Akagyemii Nauk SzSzsZR, Moszkva 1954, 871 l.

A fenti címen hat kötetben megjelentetett mű első kötetének ismertetése (lásd a *Tanulmányok Budapest múltjából* XII. kötetét) során beszéltünk az egész kiadvány felépítéséről, az egyes kötetek periodizálásáról. Az alábbiakban két kötetnek, a XVIII. századot és a XIX. század első felét tárgyaló második és harmadik kötetnek rövid, elsősorban a felvetett és megoldott problémákra figyelemmel levő, tehát nem annyira az adatszerűséget, mint a szerzők nézőpontjait jellemző ismertetését igyekszünk adni.

A második kötet tartalmilag az alábbi módon épül fel. I. Moszkva a XVII. század végén és a XVIII. század első negyedében. 1. A város gazdasági élete. Ezen a fejezeten belül a moszkvai kis- és nagyipart, valamint a kereskedelmet tárgyalják a szerzők. 2. A lakosság és a terület. Itt ismertetik a város helyrajzát is, az egyes városrészek fejlődését, beépítettségét és egyéb településföldrajzi sajátosságait. 3. Moszkva társadalmi-politikai élete. 4. A város kormányzata és berendezései. Az utóbbiban a lakosság érdekeit szolgáló létesítményeket, mint például a tűzvédelmi felszereléseket, utcák kövezését, köztisztasági intézkedéseket, egészségügyi berendezéseket tárgyalja a szerző. 5. Moszkva kultúrája. Itt a népművelés és tudomány, az irodalom, az anyagi kultúra, az építészet, a festészet és képzőművészet fejlődését vázolják.